

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з навчальної роботи

_____ Л.І.Чорний
(підпис) (ініціали, прізвище)

14 лютого 2019 року
м.п.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«СТРАХОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»
для підготовки на другому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня магістра
за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування
галузі знань 07 Управління та адміністрування
за денною формою навчання

м. Хмельницький
2019

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	3
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	3
1.2.	Лекції <i>(теми і плани)</i>		4
1.3.	Семінарські заняття <i>(теми і плани занять; питання, задачі, завдання або кейси для поточного контролю; завдання для лабораторних робіт; методичні рекомендації для підготовки до занять)</i>	–	5
1.4.	Самостійна робота студентів <i>(теми, завдання, задачі для самостійної роботи студентів; методичні рекомендації до їх виконання; питання для самоперевірки тощо)</i>	–	12
1.5.	Індивідуальні завдання <i>(форми, тематика завдань; методичні рекомендації до їх виконання)</i>	–	15
1.6.	Підсумковий контроль <i>(форми, питання, завдання, задачі тощо для підсумкового контролю; зразок екзаменаційного (залікового) білета)</i>	–	20
2.	Схема нарахування балів <i>(загальна схема; розрахунки нарахування балів за відповідні види навчальної діяльності)</i>	–	23
3.	Рекомендовані джерела <i>(в розрізі тем дисципліни)</i>	–	25
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	28

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання					Заочна форма навчання						
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1.	Сутність і призначення страхового менеджменту	14	2	2	–	–	10	–	–	–	–	–	–
2.	Ресурсний потенціал, структура та органи управління страховою організацією	14	2	2	–	–	10	–	–	–	–	–	–
3.	Планування як елемент страхового менеджменту	14	2	2	–	–	10	–	–	–	–	–	–
4.	Управління маркетинговою діяльністю у страховому бізнесі	14	2	2	–	–	10	–	–	–	–	–	–
5.	Управління відбором ризиків на страхування	16	2	4	–	–	10	–	–	–	–	–	–
6.	Основні засади урегулювання страхових претензій	16	2	4	–	–	10	–	–	–	–	–	–
7.	Управління грошовими потоками страховика	14	2	2	–	–	10	–	–	–	–	–	–
8.	Управління фінансовою надійністю та стійкістю страховика	16	2	4	–	–	10	–	–	–	–	–	–
9.	Фінансовий моніторинг у страхових організаціях	17	2	4	–	–	11	–	–	–	–	–	–
	Всього годин:	135	18	26	–	–	91	–	–	–	–	–	–

1.2. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
	Змістовий модуль 1	
1.	Сутність і призначення страхового менеджменту	2
1.1.	Необхідність і сутність страхового менеджменту	
1.2.	Цілі і завдання страхового менеджменту.	
1.3.	Правові основи страхового менеджменту	
2.	Ресурсний потенціал, структура та органи управління страховою організацією	2
2.1.	Основні організаційно-правові форми здійснення страхової діяльності в Україні. Органи управління страховою компанією.	
2.2.	Процес створення страхової компанії.	
2.3.	Бізнес-процеси страховика	
3.	Планування як елемент страхового менеджменту	2
3.1.	Економічна сутність планування, його етапи та принципи в менеджменті страхової діяльності.	
3.2.	Вимоги до оперативного та стратегічного планування страхової діяльності.	
3.3.	Основи бізнес-планування страхової діяльності. Структура бізнес-плану страховика.	
4.	Управління маркетинговою діяльністю у страховому бізнесі	2
4.1.	Сутність та складові страхового маркетингу.	
4.2.	Страховий продукт, як основний елемент страхового маркетингу.	
4.3.	Завдання та функції служби маркетингу страхової компанії.	
5.	Управління відбором ризиків на страхування	2
5.1.	Поняття ризик менеджменту страхової діяльності, його мета і зміст.	
5.2.	Особливості ідентифікації й оцінювання ризиків страхової діяльності.	
5.3.	Організаційно-технічні та фінансово-договірні способи управління ризиками.	
6.	Основні засади урегулювання страхових претензій	2
6.1.	Служба урегулювання претензій: завдання та місце в страховій компанії.	
6.2.	Процедура та етапи урегулювання страхових претензій.	
6.3.	Урегулювання вимог страхувальника щодо страхового відшкодування шкоди.	
6.4.	Порядок урегулювання вимог страхувальника щодо здійснення страхових виплат та страхового відшкодування збитків.	
7.	Управління грошовими потоками страховика	2
7.1.	Грошовий потік страховика: сутність, особливості і види.	
7.2.	Організація управління грошовими потоками.	
8.	Управління фінансовою надійністю та стійкістю страховика	2
8.1.	Сутність та функції фінансового менеджменту страхової компанії.	
8.2.	Податковий менеджмент страхової діяльності.	
8.3.	Управління інвестиційним портфелем страхової компанії.	
8.4.	Управління платоспроможністю страховика, формуванням та використанням прибутку.	
9.	Фінансовий моніторинг у страхових організаціях	2
9.1.	Сутність фінансового контролю страхових організацій, його необхідність та значення.	
9.2.	Внутрішній і зовнішній фінансовий контроль страхових організацій . Правове забезпечення фінансового контролю страховиків в Україні.	
9.3.	Фінансовий моніторинг страхових організацій.	
	Усього	18

1.3. Семінарські заняття

1.3.1. Теми та питання семінарських занять і методичні рекомендації до їх опрацювання

Семінарське заняття 1

Тема 1. Сутність і призначення страхового менеджменту

Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Поняття страхового менеджменту та його складові
- 1.2. Система страхового менеджменту: суб'єкти, функції і принципи управління
- 1.3. Особливості організації страхування як виду підприємницької діяльності
- 1.4. Визначення страхового ринку, основні учасники страхового ринку
- 1.5. Правове забезпечення страхування. Управління процесом створення страхових організацій та ліцензування страхової діяльності

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: страховий менеджмент, цілі страхового менеджменту, принципи страхового менеджменту, функції страхового менеджменту, система правового регулювання страхової діяльності.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- визначення страхового менеджменту;
- вплив глобалізації на комерційне страхування.;
- правові основи страхового менеджменту;
- цілі і завдання страхового менеджменту.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Ресурсний потенціал, структура та органи управління страховою організацією

Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1 Склад основних ресурсів страховика
- 2.2 Завдання менеджменту страховика щодо управління фінансовими ресурсами
- 2.3 Критерії оцінки використання ресурсів страхової компанії
- 2.4 Вимоги до створення страхових компаній
- 2.5 Органи управління страховою компанією
- 2.6 Формування системи управління економічною безпекою страхових компаній як запоруки активізації страхового ринку та мінімізації страхових ризиків.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: склад і структура ресурсного потенціалу, наявний потенціал страховика, ефективність використання потенціалу страховика, кадрове забезпечення страхових компаній, підбір працівників, мотивація персоналу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- структура ресурсного потенціалу страхової компанії;
- поняття ефективного управління в страхових компаніях;
- кадрове забезпечення страхової організації;
- законодавчі норми, що регламентують створення страхової компанії.

Задача 1. За наведеними нижче даними розрахувати показники оцінювання ефективності управління кадрами страхової компанії (табл. 1): економічну результативність управлінської діяльності страхової компанії; частку витрат на управління; частку персоналу, зайнятого в управлінні; продуктивність праці персоналу; результативність управління страховою діяльністю; рентабельність управлінського персоналу. Зробити висновки.

Таблиця 1

Вихідні дані для розрахунку показників оцінювання ефективності управління кадрами страхової компанії

Показник / Умовні позначення	Кількість/сума, тис. грн.
Премії підписані, валова сума П1	782313
Премії, передані у перестраховання П2	30017
Зміна резерву незароблених премій, валова сума З1	77525
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій З2	-129
Адміністративні витрати АВ	209337
Витрати на збут ВЗ	169508
Інші операційні витрати ІОВ	48180
Чисельність працівників апарату управління Чуп	37
Середньооблікова кількість працюючих Ч	496
Собівартість послуг С	16075
Чисті понесені збитки за страховими виплатами ЧЗСВ	352075
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів Д(В)ЗСР	-4615
Інші операційні доходи ІОД	106389
Інші фінансові доходи ІФД	44988
Інші доходи ІД	248809
Інші витрати ІВ	162825
Витрати (дохід) з податку на прибуток ПП	41303

Семінарське заняття 3

Тема 3. Планування як елемент страхового менеджменту

Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1 Зміст, складові та система стратегічного управління страховою організацією
- 3.2 Процес оперативного планування в страховій компанії
- 3.3 Принципи планування в менеджменті страхової діяльності
- 3.4 Основи бізнес-планування страхової діяльності

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: планування, етапи планування, умови планування, бізнес-план страхової компанії, технологія складання бізнес-плану.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- економічна сутність та етапи стратегічного і оперативного фінансового планування;
- внутрішні бізнес-процеси як елемент стратегічного управління страховою компанією;
- процес стратегічного планування в страховій компанії з врахуванням чинників зовнішнього економічного середовища;
- структура бізнес-плану страховика.

Задача 2. За наведеними нижче даними визначити плановий розмір нетто-ставки та брутто-ставки. Частка навантаження дорівнює 25%.

Квартали	Страхова сума, тис. грн.	Страхові відшкодування, тис. грн.
1	63	1
2	125	1,9
3	148	2,5
4	162	3
5	141	2,6
6	181	3,8

Семінарське заняття 4

Тема 4. Управління маркетинговою діяльністю у страховому бізнесі

Питання для усного опитування та дискусії

- 4.1 Задачі, функції та особливості організації маркетингової діяльності в страховій компанії
- 4.2 Структура маркетингової політики страховика
- 4.3 Система розробки та продажу страхових послуг
- 4.4 Управління рекламною діяльністю страхової компанії
- 4.5 Управління відносинами страховика зі страховими посередниками

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: страховий маркетинг, маркетингові дослідження, продуктова стратегія, цінова стратегія, стратегія просування, стратегія збуту (розподілу), маркетингова політика, сегментування ринку.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- маркетингові дослідження: завдання, види, етапи;
- сутність та складові страхового маркетингу;
- стратегія і тактика страхового маркетингу;
- розробка та просування нових видів страхових послуг;
- управління рекламною діяльністю;
- підтримування зв'язків зі споживачами страхових послуг.

Задача 3. Оцінити фінансову стійкість страхових компаній «А» і «В», використовуючи коефіцієнт Коньшина. Зробити відповідні висновки.

Вихідні дані для розрахунку:

- страховий портфель у страхової компанії «А» складається з 2000 договорів, а у страхової компанії «В» – з 1000;
- середня тарифна ставка у страхової компанії «А» складає з 5 грн. Зі 100 грн. страхової суми, а у страхової компанії «В» – 7,0 грн. зі 100 грн. страхової суми.

Семінарське заняття 5

Тема 5. Управління відбором ризиків на страхування

Питання для усного опитування та дискусії

- 5.1 Визначення поняття ризик-менеджменту страхової діяльності, його мета і зміст
- 5.2 Поняття ризиків в страхуванні та їх класифікація
- 5.3 Особливості ідентифікації й оцінювання ризиків страхової діяльності
- 5.4 Оцінка ризиків при прийнятті їх на страхування
- 5.5 Управління ризиками і особливості основних етапів його застосування
- 5.6 Специфіка виникнення ризикоутворюючих факторів та виокремлення реальних і потенційних загроз економічній безпеці страхової компанії.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: ризик, страхова подія, функції ризику, критерії ризиків, імовірність, класифікація ризиків, оцінювання ризиків, управління ризиками.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- андеррайтинг;
- організаційно-технічні та фінансово-договірні способи управління ризиками;
- страховий тариф як ціна за страхову послугу;
- тарифікація
- розрахунок страхової премії;
- контроль за ризиком;
- доцільність перестраховування ризиків;
- ускладнення страхових договорів та контроль за їх використанням.

Задача 4. За даними страхової компанії щодо страхування майна підприємств та організацій в регіоні (таблиця), визначити основні відносні показники страхової діяльності.

Таблиця

Вихідні дані для розрахунку

Показник	Сума
Кількість застрахованих об'єктів (N)	102500
Сума застрахованого майна (S), тис. грн.	198350
Страхові платежі за об'єктами (P), тис. грн.	2800
Сума виплат страхового відшкодування (W), тис.грн.	1680
Кількість об'єктів, що постраждали (n)	2050
Страхова сума об'єктів, що постраждали (S_n), тис.грн.	4352

Семінарське заняття 6

Тема 6. Основні засади врегулювання страхових претензій

Питання для усного опитування та дискусії

- 6.1. Сутність страхової претензії.
- 6.2. Управління процесом врегулювання збитків страховика.
- 6.3. Спеціальні види врегулювання страхових претензій:
 - 6.3.1. Врегулювання страхових претензій з перестраховиками.
 - 6.3.2. Врегулювання страхових претензій за договорами, які передбачають «асистанс-допомогу».
- 6.4. Служба врегулювання страхових претензій: мета, завдання та склад її працівників.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: страхова претензія, страховий акт, цедент, цесіонарій, страхова сума, страхова виплата, страхове відшкодування, комерційне страхування, соціальне страхування, особове страхування, майнове страхування, страхування відповідальності, перестраховування, асистанс, служба врегулювання страхових претензій.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- поняття страхової претензії;
- вимоги цедента до цесіонарія при врегулюванні страхових претензій;
- нормативно-правова основа врегулювання збитків страховика;
- етапи врегулювання страхових претензій;
- етапи та основні дії перестраховувальника та перестраховика при врегулюванні страхової претензії;
- бізнес-процес врегулювання збитків за участю асистанс компаній;
- мета і завдання служби врегулювання страхових претензій;
- склад служби по врегулюванню страхових претензій.

Задача 5. Оцінити платоспроможність страховика. Обчислити фактичний та нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування иття. Зробити відповідні висновки.

Вихідні дані для розрахунку:

Активи компанії, в т.ч. 100000 тис.грн.

- нематеріальні активи 1000 тис.грн.

Загальні зобов'язання страхової компанії 50000 тис.грн.

Обсяг страхових премій, в т.ч. 70000 тис.грн.

- передано в перестраховання 5500 тис.грн.

Обсяг страхових відшкодувань, в т.ч. 40500 тис.грн.

- компенсовано перестраховиками 2000 тис.грн.

Семінарське заняття 7

Тема 7. Управління грошовими потоками страховика.

- 7.1.Порядок формування та призначення грошових потоків страховика.
- 7.2.Склад і особливості управління грошовими надходженнями та доходами страховика.
- 7.3.Структура витрат страхової компанії та управління ними.
- 7.4.Управління процесом формування та розподілу прибутку страховика.
- 7.5.Особливості оподаткування страховиків.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: дохід, дохід від поточної діяльності, доходи від інвестицій, інші доходи, страховий резерв, витрати страховика, аквізиційні витрати, інкасаційні витрати, ліквідаційні витрати, власні ресурси страховика, активи, зобовязання, власний капітал, нерозподілений прибуток, страхове відшкодування, прибуток від страхової діяльності, загальнодержавні податки і збори, місцеві податки і збори.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- вхідний фінансовий потік;
- вихідний фінансовий потік;
- доходи і витрати страховика;
- зобовязання;
- грошові надходження від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- страхова премія;
- виплати страхових сум та відшкодувань;
- податки і збори, які сплачує страхова компанія.

Задача 6. На базі обласної дирекції страхової компанії діє навчальний центр, що займається підготовкою страхових агентів. Внаслідок проведення навчання зросли ЧЗСП. За наведеними в таблиці вихідними даними визначити: витрати компанії на навчання одного працівника (В), загальні витрати страхової компанії на підвищення кваліфікації страхових агентів (Вз) економічний ефект (Е) від навчання персоналу.

Таблиця

Вихідні дані для розрахунку показників оцінювання ефективності управління кадрами страхової компанії

Показник	Кількість/ сума, грн.
Витрати страхової компанії на підвищення кваліфікації одного працівника з відривом від виробництва Впк	1000
Заробітна плата одного працівника, що проходить підвищення кваліфікації Зпк	45 грн/год
Тривалість навчання Т	15 год
Кількість персоналу, що проходила підвищення кваліфікації Чпк	20
ЧЗСП до проходження підвищення кваліфікації персоналу ЧЗСП0	674642
ЧЗСП після проходження підвищення кваліфікації персоналу ЧЗСП1	714842

Семінарське заняття 8

Тема 8. Управління фінансовою надійністю та стійкістю страховика.

- 8.1. Поняття фінансової надійності страховика та методи її забезпечення.
- 8.2. Управління формуванням і розміщенням страхових резервів.
- 8.3. Управління фінансовим станом страховика.
- 8.4. Оцінка платоспроможності страховика.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: фінансова надійність страховика, статутний фонд, вільні резерви, інструменти забезпечення фінансової надійності, страховий резерв, технічні резерви, фінансовий стан, платоспроможність, розрахунковий нормативний запас платоспроможності.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- вплив тарифних ставок на фінансову надійність страховика;
- достатність страхових резервів;
- розмір власного утримання;
- резерв премій;
- резерв збитків;
- резерв катастроф;
- резерв коливань збитковості;
- резерв незаробленої премії;
- метод 1/365;
- метод 1/24;
- метод 1/8;
- розрахунковий нормативний запас платоспроможності;
- коефіцієнт фінансової стабільності.

Задача 7. Надходження страхових премій у новоствореній СК, яка розпочала свою діяльність з січня поточного року становлять:

Місяць	Страхові премії, тис. грн.	Місяць	Страхові премії, тис. грн.
січень	100	липень	300
лютий	200	серпень	500
березень	300	вересень	600
квітень	400	жовтень	400
травень	500	листопад	300
червень	400	грудень	200

Обчислити суму резерву незаробленої премії на кінець поточного року (31 грудня) методом «1/4» та «1/24».

Задача 8. Обчислити суму резерву незаробленої премії методом «1/365» станом на 31 березня поточного року, якщо відомо:

Таблиця

№ договору	Базові премії за договорами страхування, грн.	Строк дії договору, місяці	Дата набуття чинності договору
1	1000	12	1 січня
2	2000	9	1 січня
3	3000	12	1 січня

Семінарське заняття 9

Тема 9. Фінансовий моніторинг у страхових організаціях.

9.1. Система фінансового моніторингу.

9.2. Фінансові операції страхових організацій, які підлягають внутрішньому та обов'язковому фінансовому моніторингу.

9.3. Програма та правила проведення фінансового моніторингу.

9.4. Функції та завдання органів державного нагляду за страховою діяльністю в Україні.

Аудиторна письмова робота

Виконання письмових завдань у тестовій формі та розв'язування задач за темою заняття.

Методичні рекомендації

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: фінансовий моніторинг, Держфінмоніторинг, обов'язковий фінансовий моніторинг, внутрішній фінансовий моніторинг, система забезпечення здійснення первинного фінансового моніторингу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми слухачеві магістратури необхідно особливу увагу зосередити на таких питаннях:

- поняття фінансового моніторингу;
- суб'єкти первинного фінансового моніторингу;
- суб'єкти державного фінансового моніторингу;
- спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу;
- об'єкти внутрішнього фінансового моніторингу;
- повідомлення про фінансову операцію;
- правила внутрішнього фінансового моніторингу страхової компанії.

Задача 9. За даними страхових організацій про добровільне страхування майна (таблиця, тис. грн.) визначити: 1) індивідуальні індекси збитковості по кожному району; 2) середні індекси збитковості по двох районах; 3) динаміку збитковості по районах; 4) індекси середньої збитковості по двох районах:

- а) змінного складу;
- б) фіксованого складу;

в) структурних зрушень.
Результати оформити у вигляді таблиць.

Таблиця

Вихідні дані для розрахунку

Район	Базисний період		Поточний період	
	страхова сума	страхові виплати	страхова сума	страхові виплати
1	40000	112	56000	140
2	80000	128	84000	168
Разом	120 000	240	140 000	308

1.4. Самостійна робота студентів

Самостійна робота слухачів магістратури є однією з форм оволодіння матеріалом із навчальної дисципліни «Страховий менеджмент». Виконання самостійної роботи дозволяє слухачам магістратури розвивати самостійне мислення, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички в управлінні бюджетними потоками.

Самостійна робота із навчальної дисципліни «Страховий менеджмент» складається з двох окремих завдань: письмових робіт по 9 темах та індивідуального розрахункового завдання. Письмова робота та індивідуальне завдання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи навчальним планом.

Слухачі магістратури виконують письмову роботу та індивідуальне завдання самостійно з одержанням необхідних консультацій від науково-педагогічного працівника протягом семестру. Форма контролю – перевірка письмових робіт та заслуховування. Питання письмової роботи виносяться на підсумковий семестровий контроль.

1.4.1. Темі та питання самостійних робіт, завдання та методичні рекомендації до їх виконання

Тема 1. Сутність і призначення страхового менеджменту

Питання для самостійної роботи

1. Управління процесом формування страхових організацій.
2. Страховий ринок України: стан і перспективи розвитку.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити вимоги до створення страхових організацій. Виокремити порядок реєстрації страхової компанії та охарактеризувати процес ліцензування діяльності страховиків.

Опрацювати наукові літературні джерела, що досліджують стан страхового ринку України. На підставі опрацьованої літератури визначити основні етапи розвитку страхового ринку в Україні, охарактеризувати сучасний стан ринку та виокремити перспективи його розвитку.

Тема 2. Ресурсний потенціал, структура та органи управління страховою організацією

Питання для самостійної роботи

1. Склад ресурсів страхової компанії.
2. Характеристика основних типів організаційних структур управління страховою організацією.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення обґрунтувати склад ресурсів страхової компанії та навести їх класифікацію.

На підставі опрацьованої літератури розкрити принципи побудови організаційних структур управління страховою компанією та охарактеризувати основні їх види.

Тема 3. Планування як елемент страхового менеджменту

Питання для самостійної роботи

1. Сутність і методи стратегічного управління в страхових компаніях.
2. Процес розробки стратегії страхової компанії.
3. Стратегічний план страхової компанії.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення визначити етапи стратегічного менеджменту страхової компанії, визначити сутність та основні методи стратегічного управління в страхових компаніях.

Провести загальну характеристику етапів формування стратегії страхової компанії та визначити їхні особливості. Визначити головні задачі страхової компанії при розробці стратегії страхової компанії.

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення зобразити схематичну побудову стратегічного плану страхової організації та визначити основні ключові фактори впливу на стратегічний план страхової організації.

Тема 4. Управління маркетинговою діяльністю у страховому бізнесі

Питання для самостійної роботи

1. Управління рекламною діяльністю страховика.
2. Розробка та просування страхових послуг.
3. Bancainssurance – специфічний канал реалізації страхових послуг.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення охарактеризувати взаємозв'язок реклами та маркетингової політики у страховій компанії. Визначити основні аспекти та засоби управління рекламною діяльністю страховика.

Розкрити сутність специфічних ознак страхового продукту. Охарактеризувати основні етапи розробки страхових послуг та визначити основні шляхи просування страхових послуг.

Визначити зміст Bancainssurance як каналу реалізації послуг. Виокремити основні переваги та недоліки від застосування даного методу. Охарактеризувати основні шляхи втілення конвергенції страхових компаній і банків.

Тема 5. Управління відбором ризиків на страхування

Питання для самостійної роботи

1. Поняття й класифікація ризиків.
2. Особливості управління страховими ризиками.
3. Стрес-тести як інструменти управління ризиками страховика.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити сутність ризиків та навести їх класифікації. Охарактеризувати страхові ризики за походженням та визначити основні наслідки від страхових ризиків.

Проаналізувати літературні джерела за темою самостійної роботи та засвоїти і охарактеризувати політику управління страховими ризиками. Розкрити суть тарифікації і тарифікаційної системи. Дати визначення та охарактеризувати контролю над ризиками.

Розкрити сутність стрес-тестування. Охарактеризувати основні етапи здійснення стрес-тестування.

Тема 6. Основні засади урегулювання страхових претензій

Питання для самостійної роботи

1. Результати роботи служби врегулювання страхових претензій.
2. Основні проблеми врегулювання страхових претензій між перестраховальником і перестраховиком та шляхи їх вирішення.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити сутність роботи служби врегулювання страхових претензій. Охарактеризувати результати роботи служби.

Проаналізувати літературні джерела за темою самостійної роботи та засвоїти і охарактеризувати основні проблеми, які виникають між перестраховальником і перестраховиком. Розкрити шляхи їх вирішення.

Тема 7. Управління грошовими потоками страховика.

Питання для самостійної роботи

1. Порядок визначення заробленої страхової премії.
2. Проблеми оптимізації витрат на ведення справи.
3. Особливості оподаткування прибутку страховиків.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити сутність страхової премії та порядок її розрахування.

Розкрити проблеми оптимізації витрат на ведення справи та зазначити основні альтернативні шляхи вирішення даних проблем.

Визначити особливості оподаткування прибутку страховиків, вказати переваги та недоліки такого оподаткування.

Тема 8. Управління фінансовою надійністю та стійкістю страховика.

Питання для самостійної роботи

1. Відмінності між поняттями фінансової стійкості та платоспроможності страхової компанії.
2. Резерв незароблених премій та методи його розрахунку в Україні.
3. Резерви страхування життя та їх економічний зміст.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити сутність поняття фінансової стійкості та платоспроможності страховика. Зазначити спільне та відмінне між визначеннями понять.

Охарактеризувати резерв незароблених премій, перерахувати методи його розрахунку, які активно використовуються в Україні.

Розкрити сутність резерву страхування життя, зазначити його економічний зміст.

Тема 9. Фінансовий моніторинг у страхових організаціях.

Питання для самостійної роботи

1. Страховий нагляд у країнах Європейського Союзу.
2. Напрями вдосконалення державної політики України в галузі страхування.

Завдання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи

Опрацювати літературу за темою самостійної роботи і на підставі її вивчення розкрити особливості страхового нагляду у країнах Європейського Союзу. Зазначити етапи здійснення нагляду, контролюючі органи та нормативно-правову базу.

Охарактеризувати напрями вдосконалення державної політики України в галузі страхування. Зосередити увагу на подальшому розвитку законодавчої та нормативної бази, особливостях інтеграції України в світові структури, які у свою чергу визначають міжнародну політику в галузі страхування.

1.5. Індивідуальні завдання

Слухач магістратури обирає одну зі страхових компаній України, таким чином, щоб в межах групи компанії не збігалися та затверджує свій вибір у викладача.

Завдання

1. Коротка характеристика компанії (0,5 стор.);
2. Основні канали збуту (мережа, агентства, брокери тощо) (до 1 стор.);
3. Характеристика продуктів компанії (опис страхових програм) (до 3-5 стор.);
4. Вибір однієї зі страхових програм та порівняння з двома конкурентами (1-2 стор.).
5. Визначити фактичний і нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює ризикові види страхування за вихідними даними (таблиця 7). Зробити висновки щодо виконання ним вимог закону України «Про страхування» стосовно рівня платоспроможності страхової компанії.

Методичні рекомендації до розв'язання:

Фактичний запас платоспроможності можна обчислити на основі даних балансу страхової організації таким чином (для розрахунку використовуються відповідні показники на кінець звітного періоду):

$$\text{ФЗП} = A - A_n - 3,$$

де ФЗП— фактичний запас платоспроможності (неттоактиви);

A — загальна сума активів (рядок 1300 балансу);

A_n — сума нематеріальних активів (рядок 1000 балансу);

3 — загальна сума зобов'язань (сума рядків 1595, 1695 балансу).

Таблиця

Вихідні дані для розрахунків

Показники	Умовні позначення	Сума, тис. грн.
Сума премій, що надійшли протягом року	СП	
Сума довгострокових зобов'язань і забезпечень	СДЗЗ	
Сума поточних зобов'язань і забезпечень	СПЗЗ	
Сума премій переданих у перестраховання	СПП	
Валюта балансу	ВБ	
Сума нематеріальних активів	НА	
Сума сплаченого страхового відшкодування	СССВ	
Частка страхових сум компенсованих перестраховиками	ЧССКП	

Для страховиків, що здійснюють загальне (ризикове) страхування, існує інший порядок визначення розрахункового нормативного запасу платоспроможності. При цьому слід зауважити, що нормативний запас платоспроможності таких страховиків, за вимогами законодавства, обчислюється двома способами:

- 1) на базі страхових премій;
- 2) на базі страхових виплат.

Для подальшого порівняння з фактичним запасом платоспроможності обирається більша з отриманих величин. Відповідно до першого способу, нормативний запас платоспроможності обчислюється шляхом множення суми страхових премій за попередні 12 місяців на коефіцієнт 0,18. При цьому сума страхових премій зменшується на скориговану суму страхових премій, належних перестраховикам. Сума страхових премій, належних перестраховикам, коригується шляхом множення на встановлений Законом «Про страхування» коефіцієнт у розмірі 0,5.

Формалізовано це виглядає так:

$$\text{НЗП} = 0,18 \times (\text{СП} - 0,5 \times \text{СПП}),$$

де НЗП1 — нормативний розрахунковий запас платоспроможності на підставі страхових премій; СП — сума надходжень страхових премій протягом звітної періоду; СПП— сума страхових премій, переданих у перестраховування протягом звітної періоду.

Відповідно до другого способу, нормативний запас платоспроможності обчислюється шляхом множення суми страхових виплат за попередні 12 місяців на коефіцієнт 0,26. При цьому сума страхових виплат зменшується на скориговану суму страхових виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховування. Коригування здійснюється з використанням такого ж самого коефіцієнта 0,5, що використовуються у першому способі розрахунку нормативного запасу платоспроможності:

$$\text{НЗП2} = 0,26 \times (\text{СВ} - 0,5 \times \text{СВП}),$$

де НЗП2 — нормативний розрахунковий запас платоспроможності на підставі страхових виплат; СВ — сума страхових виплат, здійснених страховиком протягом звітної періоду; СВП— сума страхових виплат, компенсованих перестраховиками протягом звітної періоду.

Після розрахунку обох передбачених законодавством показників нормативного запасу платоспроможності обирається більший з них і порівнюється з фактичним нормативним запасом.

Якщо фактичний показник перевищує обраний більший показник, то можна говорити про дотримання страховиком визначених законодавством вимог. Результати розрахунку представити в наступній таблиці.

Таблиця

Результати розрахунку фактичного та нормативного запасу платоспроможності страхової компанії

Показники	Умовні позначення	Сума, тис. грн.
Фактичний запас платоспроможності	ФЗП	
Перший показник нормативного запасу платоспроможності з ризикового страхування	НЗП1	
Другий показник нормативного запасу платоспроможності з ризикового страхування	НЗП2	

6. За даними фінансової звітності розрахувати чистий фінансовий результат діяльності страхової компанії.

Таблиця

Вихідні дані для розрахунку чистого фінансового результату діяльності страхової компанії

Показник	Сума, тис. грн.
Премії підписані, валова сума П1	
Премії, передані у перестраховування П2	
Зміна резерву незароблених премій, валова сума З1	
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій З2	
Адміністративні витрати АВ	
Витрати на збут ВЗ	
Інші операційні витрати ІОВ	
Собівартість послуг С	
Чисті понесені збитки за страховими виплатами ЧЗСВ	
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів Д(В)ЗСР	
Інші операційні доходи ІОД	
Інші фінансові доходи ІФД	
Інші доходи ІД	
Інші витрати ІВ	
Витрати (дохід) з податку на прибуток ПП	

Методичні рекомендації до розв'язання:

Чистий фінансовий результат визначається в наступній послідовності.

- 1) ЧЗСП – чисті зароблені страхові премії: $ЧЗСП = П1 - П2 - 31 + 32$
 2) валовий прибуток: $ВП = ЧЗСП - (С + ЧЗСВ)$
 3) фінансовий результат від операційної діяльності:
 $ФРОД = ВП + /- Д (В)ЗСР + ІОД - АВ - ВЗ - ІОВ$
 4) фінансовий результат до оподаткування: $ФРДО = ФРОД + ІФД + ІД - ІВ$
 5) Чистий фінансовий результат: $ЧФР = ФРДО - ПП$.

7. Оцінити стан фінансової надійності страховика даними його фінансової звітності.

Таблиця

Вихідні дані для розрахунку показників фінансової надійності страховика

Показник	Сума, тис.грн.	
	Початок періоду	Кінець періоду
Дебіторська заборгованість		
Капітал (розрахувати)		
Активи		
Нематеріальні активи		
Довгострокові зобов'язання		
Поточні зобов'язання		
Страхові виплати		
Страхові премії		
Страхові премії перестраховикам		
Грошові кошти та їх еквіваленти		
ЧЗСП (розрахувати)		
Зміна резерву незароблених премій, валова сума		
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій		
Адміністративні витрати		
Витрати на збут		
Інші операційні витрати		
Собівартість послуг		
Чисті понесені збитки за страховими виплатами		
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів		
Інші операційні доходи		
Інші фінансові доходи		
Інші доходи		
Інші витрати		
Фінансові витрати		
Витрати (дохід) з податку на прибуток		
Чистий фінансовий результат (розрахувати)		
Чисті страхові резерви (розрахувати)		
Страхові резерви		
Частка перестраховиків в страхових резервах		
Обсяг фінансових інвестицій		
Прибуток від фінансової діяльності (розрахувати)		

Методичні рекомендації до розв'язання:

Розрахунок показників здійснюється за формулами:

1. Показник дебіторської заборгованості (ПДЗ): $ПДЗ = ДЗ / К * 100$,
 де ДЗ – сума дебіторської заборгованості; К – сума капіталу підприємства
 $К = А - НА - З$,

де А – активи підприємства (валюта балансу); НА – нематеріальні активи; З – довгострокові та поточні зобов'язання підприємства.

2. Показник ліквідності активів (ПЛА):

$$*100 \text{ З ВЛА ПЛА} = \text{ВЛА}/\text{З} * 100,$$

де ВЛА – високоліквідні активи; З – довгострокові та поточні зобов'язання підприємства.

3. Показник ризику страхування (ПРС): $\text{ПРС} = \text{СЧП} / \text{К} * 100$,

де СЧП – сума чистих премій; К – сума капіталу підприємства.

4. Зворотний показник платоспроможності (ЗПП):

$$\text{ЗПП} = \text{З} / \text{К} * 100,$$

де З – довгострокові та поточні зобов'язання підприємства; К – сума капіталу підприємства.

5. Показник доходності (ПД): $\text{ПДЗ} = \text{ЧФР} / \text{К} * 100$,

де ЧФР – чистий фінансовий результат; К – сума капіталу підприємства. Розрахунок ЧФР відбувається в декілька етапів:

1) Визначаються чисті зароблені страхові премії: $\text{ЧЗСП} = \text{П1} - \text{П2} - \text{З1} + \text{З2}$

де П1 - премії підписані, валова сума; П2 - премії, передані у перестраховання; З1 - зміна резерву незароблених премій, валова сума; З2 - зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій.

2) Визначається валовий прибуток: $\text{ВП} = \text{ЧЗСП} - (\text{С} + \text{ЧЗСВ})$,

де ЧЗСП - чисті зароблені страхові премії; С - собівартість послуг; ЧЗСВ - чисті понесені збитки за страховими виплатами.

3) Визначається фінансовий результат операційної діяльності:

$$\text{ФРОД} = \text{ВП} + / - \text{Д(В)ЗСР} + \text{ІОД} - \text{АВ} - \text{ВЗ} - \text{ІОВ},$$

де Д(В)ЗСР - дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів; ІОД – інші операційні доходи; АВ - адміністративні витрати; ВЗ - витрати на збут; ІОВ - інші операційні витрати.

4) Визначається фінансовий результат до оподаткування:

$$\text{ФРДО} = \text{ФРОД} + \text{ІФД} - \text{ІФВ} + \text{ІД} - \text{ІВ},$$

де ІФД – інші фінансові доходи; ІД – інші доходи; ІВ – інші витрати; ІФВ – інші фінансові витрати.

5) Визначається чистий фінансовий результат: $\text{ЧФР} = \text{ФРДО} - \text{ПП}$,

де ПП – витрати (дохід) з податку на прибуток.

6. Показник змін у капіталі (ПЗК): $\text{ПЗК} = (\text{Кк}/\text{Кп} - 1) * 100$,

де Кк – капітал на кінець звітного періоду; Кп – капітал на початок звітного періоду.

7. Показник змін у сумі чистих премій за всіма полісами (ПЗЧП):

$$\text{ПЗЧП} = (\text{СЧПк}/\text{СЧПп} - 1) * 100,$$

де СЧПк – сума чистих премій на кінець звітного періоду; СЧПп – сума чистих премій на початок звітного періоду.

8. Показник незалежності від перестраховання (ПНП): $\text{ПНП} = \text{СЧП}/\text{СВП} * 100$,

де СЧП – сума чистих премій; СВП – сума валових премій.

9. Показник відношення чистих страхових резервів та капіталу (ПВРК):

$$\text{ПВРК} = \text{ЧСР} / \text{К} * 100,$$

де ЧСР – чисті страхові резерви; К – сума капіталу підприємства.

$$\text{ЧСР} = \text{СР} - \text{ЧПСР},$$

де СР – страхові резерви; ЧПСР – частка перестраховиків в страхових резервах.

10. Показник доходності інвестицій (ПДІ): $\text{ПДІ} = \text{ПФД}/\text{СФІ} * 100$,

де ПФД – прибуток від фінансової діяльності; СФІ – середній обсяг фінансових інвестицій.

11. Показник обсягів страхування (андерайтингу) (ПА):

$$\text{ПА} = \text{СВ} / \text{ЧЗСП} * 100,$$

де СВ – страхові виплати; ЧЗСП – чисті зароблені страхові премії.

Згідно з Системою показників оцінки фінансової надійності страхової компанії відповідно до Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.03.2005 № 3755, чим нижче рівень балів, тим вище надійність страхової компанії. Рівень

загальної оцінки за умовами задачі відповідно до 4-бальної оцінної шкали, свідчить про рівень надійності страхової компанії нижче за середній. Висноки сформулюйте самостійно. Результати розрахунків оформлюються у вигляді таблиці.

Оцінка стану фінансової надійності страховика

№	Вид показника	Розрахункове значення, %		Оціночна шкала	Оцінка значення п		Оцінка значення показника відповідно до діапазону бальної системи		Коефіцієнт	Фактична оцінка, %	
		2016	2017		2016	2017	2016	2017			
1	Показник дебіторської заборгованості (ПДЗ)			0 < ПДЗ < 50 – 1 бал; 50 < ПДЗ < 75 – 2 бали; 75 < ПДЗ < 100 – 3 бали; 100 < ПДЗ – 4 бали.					0,04		
2	Показник ліквідності активів (ПЛА)			95 < ПЛА – 1 бал; 80 < ПЛА < 95 – 2 бали; 65 < ПЛА < 80 – 3 бали; ПЛА < 65 – 4 бали.					0,1		
3	Показник ризику страхування (ПРС)			ПРС < 100 – 1 бал; 100 < ПРС < 200 – 2 бали; 200 < ПРС < 300 – 3 бали; 300 < ПРС – 4 бали.					0,06		
4	Зворотний показник платоспроможності (ЗПП)			0 < ЗПП < 20 – 1 бал; 20 < ЗПП < 50 – 2 бали; 50 < ЗПП < 75 – 3 бали; 75 < ЗПП, ЗПП < 0 – 4 бали.					0,18		
5	Показник доходності (ПД)			50 < ПД – 1 бал ; 25 < ПД < 50 – 2 бали; 0 < ПД < 25 – 3 бали; ПД < 0 – 4 бали					0,06		
6	Показник змін у капіталі (ПЗК)			10 < ПЗК – 1 бал ; 5 < ПЗК < 10 – 2 бали; 0 < ПЗК < 5 – 3 бали; ПЗК < 0 – 4 бали.					0,06		
7	Показник змін у сумі чистих премій за всіма полісами (ПЗЧП)			40 < ПЗЧП – 1 бал; 33 < ПЗЧП < 40 – 2 бали; 10 < ПЗЧП < 33 – 3 бали; ПЗЧП < 10 – 4 бали					0,06		
8	Показник незалежності від перестраховування (ПНП)			50 < ПЗП – 1 бал ; 40 < ПЗП < 50 – 2 бали; 30 < ПЗП < 40 – 3 бали; ПЗП < 30; 85 < ПЗП – 4 бали.					0,18		
9	Показник відношення чистих страхових резервів та капіталу (ПВРК)			0 < ПВРК < 50 – 1 бал ; 50 < ПВРК < 75 – 2 бали; 75 < ПВРК < 100 – 3 бали; 100 < ПВРК, ПВРК < 0 – 4 бали.					0,16		
10	Показник доходності інвестицій (ПДІ)			10 < ПДІ – 1 бал; 5 < ПДІ < 10 – 2 бали; 0 < ПДІ < 5 – 3 бали; ПДІ < 0 – 4 бали.					0,04		
11	Показник обсягів страхування (андерайтингу)			ПА<=50 – 1 бал; 50<ПА<=100 – 2 бали; 100<ПА<=110 – 3 бали; 110					0,06		
Загальна оцінка											

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного екзамену з виконанням тестових завдань і розв'язуванням задач за темами навчальної дисципліни.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Необхідність і сутність страхового менеджменту.
2. Цілі і завдання страхового менеджменту.
3. Правові основи страхового менеджменту.
4. Поняття страхового менеджменту та його складові.
5. Система страхового менеджменту: суб'єкти, функції і принципи управління.
6. Особливості організації страхування як виду підприємницької діяльності.
7. Визначення страхового ринку, основні учасники страхового ринку.
8. Правове забезпечення страхування. Управління процесом створення страхових організацій та ліцензування страхової діяльності.
9. Управління процесом формування страхових організацій.
10. Страховий ринок України: стан і перспективи розвитку.
11. Основні організаційно-правові форми здійснення страхової діяльності в Україні. Органи управління страховою компанією.
12. Процес створення страхової компанії.
13. Бізнес-процеси страховика.
14. Склад основних ресурсів страховика.
15. Завдання менеджменту страховика щодо управління фінансовими ресурсами.
16. Критерії оцінки використання ресурсів страхової компанії.
17. Вимоги до створення страхових компаній.
18. Органи управління страховою компанією.
19. Формування системи управління економічною безпекою страхових компаній як запоруки активізації страхового ринку та мінімізації страхових ризиків.
20. Склад ресурсів страхової компанії.
21. Характеристика основних типів організаційних структур управління страховою організацією.
22. Економічна сутність планування, його етапи та принципи в менеджменті страхової діяльності.
23. Вимоги до оперативного та стратегічного планування страхової діяльності.
24. Основи бізнес-планування страхової діяльності. Структура бізнес-плану страховика.
25. Зміст, складові та система стратегічного управління страховою організацією.
26. Процес оперативного планування в страховій компанії.
27. Принципи планування в менеджменті страхової діяльності.
28. Основи бізнес-планування страхової діяльності.
29. Сутність і методи стратегічного управління в страхових компаніях.
30. Процес розробки стратегії страхової компанії.
31. Стратегічний план страхової компанії.
32. Сутність та складові страхового маркетингу.
33. Страховий продукт, як основний елемент страхового маркетингу.
34. Завдання та функції служби маркетингу страхової компанії.
35. Задачі, функції та особливості організації маркетингової діяльності в страховій компанії.
36. Структура маркетингової політики страховика.
37. Система розробки та продажу страхових послуг.
38. Управління рекламною діяльністю страхової компанії.
39. Управління відносинами страховика зі страховими посередниками.
40. Управління рекламною діяльністю страховика.
41. Розробка та просування страхових послуг.
42. Bancainssurance – специфічний канал реалізації страхових послуг.

43. Поняття ризик менеджменту страхової діяльності, його мета і зміст.
44. Особливості ідентифікації й оцінювання ризиків страхової діяльності.
45. Організаційно-технічні та фінансово-договірні способи управління ризиками.
46. Визначення поняття ризик-менеджменту страхової діяльності, його мета і зміст.
47. Поняття ризиків в страхуванні та їх класифікація.
48. Особливості ідентифікації й оцінювання ризиків страхової діяльності.
49. Оцінка ризиків при прийнятті їх на страхування.
50. Управління ризиками і особливості основних етапів його застосування.
51. Специфіка виникнення ризикоутворюючих факторів та виокремлення реальних і потенційних загроз економічній безпеці страхової компанії.
52. Поняття й класифікація ризиків.
53. Особливості управління страховими ризиками.
54. Стрес-тести як інструменти управління ризиками страховика.
55. Служба урегулювання претензій: завдання та місце в страховій компанії.
56. Процедура та етапи урегулювання страхових претензій.
57. Урегулювання вимог страхувальника щодо страхового відшкодування шкоди.
58. Порядок урегулювання вимог страхувальника щодо здійснення страхових виплат та страхового відшкодування збитків.
59. Сутність страхової претензії.
60. Управління процесом врегулювання збитків страховика.
61. Спеціальні види врегулювання страхових претензій.
62. Врегулювання страхових претензій з перестраховиками.
63. Врегулювання страхових претензій за договорами, які передбачають «асистанс-допомогу».
64. Служба врегулювання страхових претензій: мета, завдання та склад її працівників.
65. Результати роботи служби врегулювання страхових претензій.
66. Основні проблеми врегулювання страхових претензій між перестраховальником і перестраховиком та шляхи їх вирішення.
67. Грошовий потік страховика: сутність, особливості і види.
68. Організація управління грошовими потоками.
69. Порядок формування та призначення грошових потоків страховика.
70. Склад і особливості управління грошовими надходженнями та доходами страховика.
71. Структура витрат страхової компанії та управління ними.
72. Управління процесом формування та розподілу прибутку страховика.
73. Особливості оподаткування страховиків.
74. Порядок визначення заробленої страхової премії.
75. Проблеми оптимізації витрат на ведення справи.
76. Особливості оподаткування прибутку страховиків.
77. Сутність та функції фінансового менеджменту страхової компанії.
78. Податковий менеджмент страхової діяльності.
79. Управління інвестиційним портфелем страхової компанії.
80. Управління платоспроможністю страховика, формуванням та використанням прибутку.
81. Поняття фінансової надійності страховика та методи її забезпечення.
82. Управління формуванням і розміщенням страхових резервів.
83. Управління фінансовим станом страховика.
84. Оцінка платоспроможності страховика.
85. Відмінності між поняттями фінансової стійкості та платоспроможності страхової компанії.
86. Резерв незароблених премій та методи його розрахунку в Україні.
87. Резерви страхування життя та їх економічний зміст.
88. Сутність фінансового контролю страхових організацій, його необхідність та значення.
89. Внутрішній і зовнішній фінансовий контроль страхових організацій.

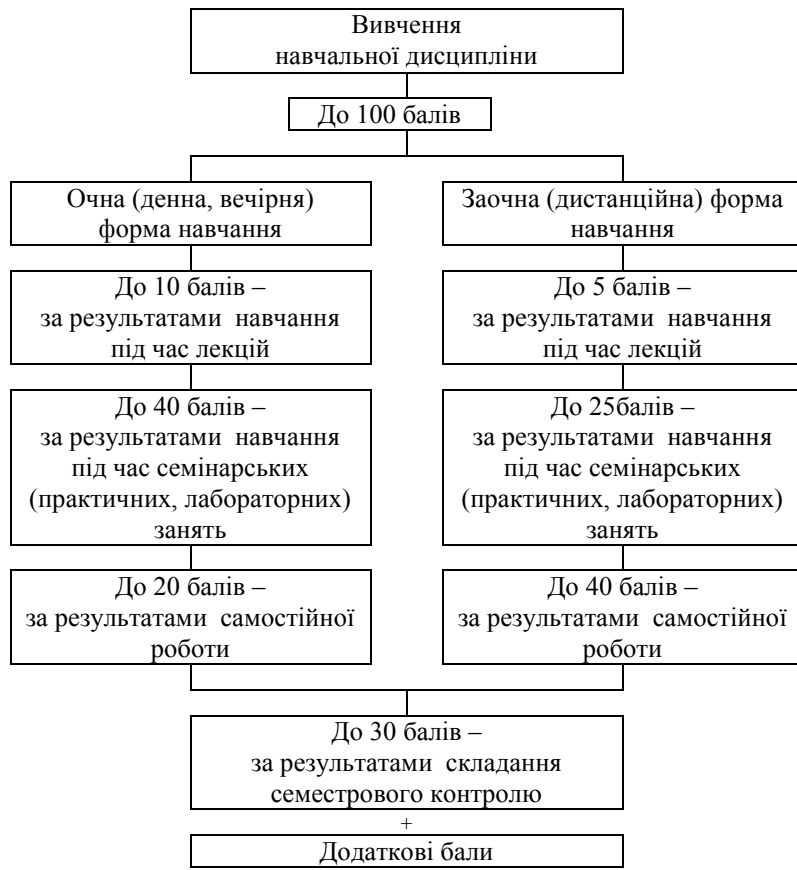
90. Правове забезпечення фінансового контролю страховиків в Україні.
91. Фінансовий моніторинг страхових організацій.
92. Система фінансового моніторингу страхових компаній.
93. Фінансові операції страхових організацій, які підлягають внутрішньому та обов'язковому фінансовому моніторингу.
94. Програма та правила проведення фінансового моніторингу.
95. Функції та завдання органів державного нагляду за страховою діяльністю в Україні.
96. Страховий нагляд у країнах Європейського Союзу.
97. Напрями вдосконалення державної політики України в галузі страхування.

1.6.2. Структура екзаменаційного білета

1. Сутність та складові страхового маркетингу.
2. Зміст, складові та система стратегічного управління страховою організацією.
3. Оцінити платоспроможність страховика. Обчислити фактичний та нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування иття. Зробити відповідні висновки.
Вихідні дані для розрахунку:
Активи компанії, в т.ч. 100000 тис.грн.
- нематеріальні активи 1000 тис.грн.
Загальні зобов'язання страхової компанії 50000 тис.грн.
Обсяг страхових премій, в т.ч. 70000 тис.грн.
- передано в перестраховування 5500 тис.грн.
Обсяг страхових відшкодувань, в т.ч. 40500 тис.грн.
- компенсовано перестраховиками 2000 тис.грн.
4. Тестові завдання. Оберіть вірну відповідь:
 1. Що передбачає андеррайтинг?
 - 1) аналіз фінансового стану страхової компанії;
 - 2) урегулювання збитків;
 - 3) маркетингове дослідження ринку страхових послуг;
 - 4) оцінка ризиків, що приймаються на страхування.
 -
 5. До способів управління ризиками відносять:
 - 1) поглинання ризику;
 - 2) розподіл та передача ризику;
 - 3) уникнення ризику;
- 4) усі відповіді вірні.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нархування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих слухачем магістратури під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 1 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

З навчальної дисципліни «Страховий менеджмент» для слухачів магістратури денної форми навчання передбачено проведення 9 лекційних занять. Отже, слухач магістратури може набрати під час лекцій таку кількість балів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл балів для лекцій з навчальної дисципліни «Страховий менеджмент»

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій/балів								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Денна	9	1,1	2,2	3,3	4,4	5,6	6,7	7,8	8,9	10,0

2.3. З навчальної дисципліни «Страховий менеджмент» для слухачів магістратури за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної форми навчання передбачено проведення 13 семінарських занять.

За результатами семінарського заняття кожному слухачу до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п. 4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Обсяг балів за самостійну роботу з навчальної дисципліни «Страховий менеджмент» для слухачів магістратури розподіляється пропорційно за виконання 9 письмових робіт (1 письмова робота по кожній темі). Залежно від їх обсягу та складності, слухач магістратури може одержати не більше 14 балів.

Індивідуальне завдання виконане за пропонованою темою наукової роботи оцінюються окремо та складає не більше 6 балів. Загалом за виконання самостійної роботи слухач магістратури денної форми навчання може одержати максимально 20 балів.

Перерозподіл балів, в межах максимально можливої кількості їх одержання за виконану самостійну роботу, наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

**Розподіл балів для самостійної роботи з навчальної дисципліни
«Страховий менеджмент»**

№ з/п	Алгоритм нарахування балів	Номер теми / кількість балів									Разом балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	Максимальна кількість балів за одну письмову роботу з відповідної теми	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	9,0
2	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання, виконане у вигляді наукової роботи	11,0									11,0
	Усього балів										20,0

2.5. За семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену з навчальної дисципліни «Страховий менеджмент», слухач магістратури денної форми навчання може максимально одержати 30 балів. Шкала визначення кількості балів та критерії оцінювання знань слухачів магістратури за результатами семестрового контролю, подана у табл. 4.6 підпункту 4.5.1 Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

Перерозподіл балів, в межах максимально можливого одержання їх кількості за надані слухачами магістратури відповіді в усній та письмовій формі відповідно на питання та задачі і тестові завдання екзаменаційного білета, наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл балів для семестрового контролю з навчальної дисципліни «Страховий менеджмент»

№ з/п	Алгоритм нарахування балів	Номер питань екзаменаційного білета				Разом балів
		1	2	3	4	
1.	Максимальна кількість балів за усну відповідь на кожне питання екзаменаційного білета	7,5	7,5	-	-	15,0
2.	Максимальна кількість балів за розв'язання задачі екзаменаційного білета	-	-	10,0	-	10,0
3.	Максимальна кількість балів за письмову відповідь на тестові завдання	-	-	-	5,0	5,0
	Усього балів	7,5	7,5	10,0	5,0	30,0

3. Рекомендовані джерела

Тема 1

1. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391с.
2. Горбач Л. М. Страхування: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К.: Кондор, 2011. – 520с.
3. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>
4. Сокиринська І. Г. Журавльова Т. О. Аберніхіна І. Г. Страховий менеджмент : навч. посіб. / І. Г. Сокиринська, Т. О. Журавльова, І. Г. Аберніхіна – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – 301 с.
5. Страхування: Теорія та практика: навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временно та ін.; за заг. ред. проф. Н. М. Внукової. – Х.: Бурун Книга, 2011. – 376 с.
6. Супрун А. А. Страховий менеджмент: навч. посіб. реком. МОНУ / А. А. Супрун, Н. В. Супрун. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 301с.
7. Теоретичні основи страхового менеджменту / А. Ю. Полчанов // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 2. - С. 282-287. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_2_44

Тема 2

1. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391с.
2. Горбач Л. М. Страхування: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К.: Кондор, 2011. – 520с.
3. Пилипенко І. І. Страхування: навч. посібн. / І. І. Пилипенко, О. П. Жук. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2010. – 332 с.
4. Страховий менеджмент: підручник / С. С. Осадець, О. В. Мурашко, В. М. Фурман та ін. / за ред. С. С. Осадця. – К.: КНЕУ, 2011. – 333с.
5. Супрун А. А. Страховий менеджмент: навч. посіб. реком. МОНУ / А. А. Супрун, Н. В. Супрун. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 301с.
6. Ткаченко Н. В. Страхування: навч. посіб. для самостійної роботи студентів / Н. В. Ткаченко. – К.: Ліра-К, 2010. – 375 с.
7. Фисун І. В. Страхування: навч. посіб. / І. В. Фисун, Г. М. Ярова. – К.: ЦУЛ, 2011. – 232 с.

Тема 3

1. Особливості бізнес-планування в страхових компаніях / О. С. Світлична // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2012. - Вип. 4. - С. 229-235. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2012_4_36
2. Особливості планування надходжень страхових платежів / І. Ю. Кисільова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. - 2013. - № 4. - С. 118-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2013_4_21
3. Планування витрат на перестрахування в бюджеті страхової компанії / Д. С. Маруженко // Наукові праці НДФІ. - 2005. - Вип. 4. - С. 251-260. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2005_4_30
4. Сокиринська І. Г. Журавльова Т. О. Аберніхіна І. Г. Страховий менеджмент : навч. посіб. / І. Г. Сокиринська, Т. О. Журавльова, І. Г. Аберніхіна – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – 301 с.
5. Страхування: Теорія та практика: навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временно та ін.; за заг. ред. проф. Н. М. Внукової. – Х.: Бурун Книга, 2011. – 376 с.
6. Супрун А. А. Страховий менеджмент: навч. посіб. реком. МОНУ / А. А. Супрун, Н. В. Супрун. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 301с.

Тема 4

1. Базилевич В. Д. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2012. – 1019 с.
2. Вовчак О. Д. Страхова справа: підручник / О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391с.
3. Горбач Л. М. Страхування: навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К.: Кондор, 2011. – 520с.
4. Дема Д. І. Страхові послуги: навч. посіб./ Д. І. Дема, О. М. Віленчук, І.В. Дем'янюк; за ред. Д. І. Деми. – Житомир: Рута, 2010. – 481с.
5. Сокиринська І. Г. Журавльова Т. О. Аберніхіна І. Г. Страховий менеджмент : навч. посіб. / І. Г.Сокиринська, Т.О.Журавльова, І. Г.Аберніхіна – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – 301 с.
6. Теоретична концептуалізація страхового маркетингу / Н. І. Налукова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. - 2011. - Вип. 18. - С. 487-495. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_18_65
7. Формування комплексу маркетингу страхової компанії / Г. Ю. Глушта, М. І. Гефтар // Економіка та держава. - 2016. - № 3. - С. 67-72. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2016_3_17

Тема 5

1. Методи управління ризиками в страхових організаціях / Д. Ваніна // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2015. - № 3. - С. 16-28. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2015_3_4
2. Сокиринська І. Г. Журавльова Т. О. Аберніхіна І. Г. Страховий менеджмент : навч. посіб. / І. Г.Сокиринська, Т.О.Журавльова, І. Г.Аберніхіна – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – 301 с.
3. Страхові ризики у сфері страхування туризму / О. М. Грабчук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Т. 23, вип. 9(1). - С. 3-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2015_23_9%281%29__3
4. Страхування: Теорія та практика: навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временно та ін.; за заг. ред. проф. Н. М. Внукової. – Х.: Бурун Книга, 2011. – 376 с.
5. Супрун А. А. Страховий менеджмент: навч. посіб. реком. МОНУ / А. А. Супрун, Н. В. Супрун. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 301с.
6. Теоретичні основи страхового менеджменту / А. Ю. Полчанов // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 2. - С. 282-287. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_2_44

Тема 6

1. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
2. Братюк В. Сучасні аспекти й завдання страхового менеджменту / Віра Братюк // Галицький економічний вісник — Тернопіль : ТНТУ, 2014. — Том 47. — № 4. — С. 69-76.
3. Крпельницька С.О. Соціальне страхування.: навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2013 – 336 с.
4. Модернізація системи соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2014. - 38 с. Електронна версія: www.niss.gov.ua
5. Поліщук О.А. Організація управління фінансами страхових компаній в Україні / О.А.Поліщук, Д.С.Леймич// Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти» (17-18 червня 2013р.) [Електронний ресурс].-Джерело доступу: http://www.confcontact.com/2013-kachestvo-economichno-rozvitku/7_polischuk.htm

6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999р. № 1105-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T991105.html 260
7. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96>
8. Супрун, А. Страхувальний менеджмент: навч. посібн. [Текст] / А. Супрун, Н. Супрун. – Львів, 2011. – 145с.

Тема 7

1. Білик М.Д. Грошові потоки підприємств у мікро- та макроекономічному аспекті / М.Д. Білик, с.І. Надточій // Фінанси України. – 2007. – № 6. – с. 133-147
2. Бойко А. О. Ідентифікація фінансових потоків страхової компанії, пов'язаних з управлінням фінансовою стійкістю страховика / А. О. Бойко : зб. наук. праць Донецького державного університету управління. – Том 11. Серія «Економіка». – Випуск 176 «Фінансово-банківські механізми державного управління економікою України». – Донецьк, 2010. – С. 377–388
3. Качмарчик Я. Грошові потоки страховика: сутність та класифікація / Я. І. Качмарчик. // «Ринок Цінних Паперів України». – 2015. – С. 69–76.
4. Козьменко О. В. Теоретичні положення щодо організації грошових потоків страхової компанії та оцінка їх ефективності / О. В. Козьменко, А. В. Бойко // Страхувальний і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва – Суми: Університетська книга, 2011 – С. 237-251.
5. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoizvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoiumovoiumovoiu---rik?category=bjudzhet>
6. Страхувальний менеджмент: підручник / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадця. – К.: КНЕУ, 2011. – 333 с.
7. Супрун А. А. Проблеми оцінки ліквідності страхових компаній [Текст] / А. А. Супрун : матеріали IV Між - народної наук.-практ. конф. “Динаміка наукових досліджень – 2005”. – Том 8. Фінансові відносини. – Дніп - ропетровськ : Наука і освіта, 2005. – 60 с

Тема 8.

1. Каліщук І. Сутність та особливості фінансового менеджменту страхової компанії/ І.Каліщук.// Програма і матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів «Сучасні проблеми розвитку підприємств харчової промисловості: теорія та практика», 13–14 листопада 2014 р. — К.: НУХТ, 2014 р. — С. 184-186
2. Олешко Н.В. Управління достатністю капіталу страхових компаній. / Олешко Наталія Сергіївна Дисс. на здобуття наук.ступ.канд.економ.наук. Спеціальність 08.00.08-гроші, фінанси і кредит.-2016. 391с.
3. Плиса В. Й. Страхувальний менеджмент : навч. посіб. / В. Й. Плиса ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2014. - 377 с.
4. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96>
5. Слинько О.Ю. Вплив економічної кризи на фінансову надійність страхових компаній в Україні/ О.Ю.Слинько// Молодий вчений.-2015.-№12(27).-С. 157-160
6. Страхувальний менеджмент : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [С. С. Осадець та ін.] ; за наук. ред., д-ра екон. наук, проф. С. С. Осадця ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». - К. : КНЕУ, 2011. - 333 с.
7. Управління фінансами суб'єктів господарювання в умовах глобальної трансформації : монографія / За ред. І. С. Гуцала. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 484 с.

Тема 9.

1. Грушко В. І. Особливості внутрішнього фінансового моніторингу в Україні / В. І. Грушко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 343–348.
2. Д'яконова І. І. Методика оцінки ефективності фінансового моніторингу / І. І. Д'яконова, Д. В. Шиян // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1. – С. 10–16.
3. Куришко О. О. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу в Україні / О. О. Куришко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 267–275.
4. Офіційний сайт Державної служби моніторингу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=251&art_id=9117&lang=uk.
5. Петрук О. М. Особливості розвитку фінансового моніторингу / О. М. Петрук, К. Д. Левківська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 2. – С. 288–293.
6. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96>
7. Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17.03.2005 р. № 3755.
8. Смагло О. В. Фінансовий моніторинг та його роль у протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / О. В. Смагло // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2013. – Вип. 10 (1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10\(1\)_62](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2013_10(1)_62)

4. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.rada.gov.ua>
2. Державний служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
5. Офіційний сайт Європейської організації страхування та пенсійного забезпечення (ЕІОРА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eiopa.europa.eu>
6. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nfp.gov.ua>.

Розробник навчально-методичних матеріалів:

Викладач дисципліни – старший викладач.

_____ А. В. Крушинська

_____ 2019 року

Схвалено кафедрою менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування

_____ 2019 року, протокол № .

Завідувач кафедри _____ В. П. Синчак

_____ 2019 року

Декан факультету управління та економіки _____ Т. В. Терещенко

_____ 2019 року

Погоджено методичною радою університету _____ 2019 року,
протокол № _____.

Голова методичної ради _____ І. Б. Ковтун

_____ 2019 року